

KUPÁN ÁRPÁD

Ritka, mint a fehér holló

Egy román történész, aki a tényekhez ragaszkodva szembeszállt a mítoszokkal

Lucian Boia bukaresti egyetemi tanár, történész még a nemzetikommunista Ceaușescu-rendszerben végezte egyetemi tanulmányait, de nagyfokú nyitottsága a valós demokratikus eszmék iránt lehetővé tette számára, hogy a rendszerváltás után új, eddig nem ismert utat nyisson a román történetírásban. Első, nagy vitát kiváltó könyve 1997-ben jelent meg: *Istorie și mit în conștiința românească – Történelem és mítosz a román (ön)tudatban*. Ez az alapvető fontosságú munka nagy vitát váltott ki nemcsak szakmai körökben, hanem a közéletben, a sajtóban is. Sokan a román nemzettudat lerombolását vélték kiolvasni belőle, sőt volt, aki egyenesen hazaárulónak nyilvánította. Holott a tudós történész nem tett mást, mint a történelmi forrásokra és tényekre hivatkozva szembeszállt a román történészek, történetírók mítoszokra, megalapozatlan állításokra épített történelemszemléletével, a valós tények elhallgatásával levont következtetéseivel.

Szerencséjére talált egy nyitott szellemű kiadót – a bukaresti Humanitast, amely azóta több mint 20 kötetét jelentette meg. Ezek a könyvek nem vitairatok, hanem történelmi esszék, tanulmányok, nagyjából Románia történelméből, de jelentek meg kötetei a világtörténelem egy-egy számára vagy hazája számára is fontos eseményéről, korszakáról az ókortól kezdve napjainkig.

Legújabb kötete* az első világháború kitörésének centenáriuma jelent meg: *Primul război mondial – controversă, paradoxuri, reinterpretări* – vagyis Az első világháború – viták, paradoxonok, újraértelmezések.

A cím akár megtévesztő is lehet, mert ez a munka nem szintézise-összegzése az első világháborúról szóló írásoknak, hanem inkább válasz azokra, hiszen a saját véleményét, értékelését fogalmazza meg, s minden elfogultság, részrehajlás nélkül száll vitába másokkal.

KUPÁN ÁRPÁD (1938, Dobra) történész, érdemes tanár. Kolozsváron szerzett történelemtanári diplomát 1958-ban, tanított Zetelakán, Kárászteleken, Mezőtelegden, volt levéltáros, vezetett diákszínjászó kört, helytörténelmi kutatásokat folytatott. Mezőtelegd társmonográfusa, többkötetes ismeretterjesztő közíró, Nagyváradon él. 2009-ben Magyar Kultúráért Díjjal tüntették ki.

Állításunk bizonyítására és a szerző történelemszemléletének bemutatására idézünk néhány részletet a könyvből.

A *Bűnösök* című fejezetben leszögezi, hogy a háború elindításának bűne nem varrható kizárólag az Osztrák–Magyar Monarchia nyakába. Fölösleges ebben a konfliktusban az igazságot, az egyedüli igazat keresni. Különböző és ellentétes igazságok jelentkeztek. A Habsburg-monarchia a nemzeti jelenség egy előző korszakából származott tartományok halma-

* Lucian Boia: *Primul război mondial – controversă, paradoxuri, reinterpretări*, București, Editura Humanitas, 2014.

zaként jelent meg, tartományonként más és más etnikai összetétellel. Közben Magyarország sikertelenül próbálkozott a francia „politikai nemzet” modelljének követésével, amely feltételezte a többi etnikum asszimilálását, noha természetesebb lett volna a multinacionális formula alkalmazása. A „nemzetállam” sem mutatkozott a történelem utolsó szakaszaként úgy, ahogy azt 1914-ben vagy 1918-ban elképzelték. Ma nagyon jól tudjuk ezt, hiszen minden történelmi fázis végső soron átmenet.

A következő fejezet címe *Románia, oly szerencsés* idézet egy múlt század eleji román politikustól, P. P. Carptól, aki így kommentálta 1918-ban Nagy-Románia megalakulását, ezzel fejezve ki, hogy igazán senki sem bízott ennek megvalósulásában. A történész kifejti, hogy az erdélyi románok „abban hittek, hogy civilizáltabbak és mindenben különbek, mint a regátiak, Erdélybe a nyugati kultúra mélyebben és alaposabban behatolt”. Ehhez hozzájárultak az erdélyi szászok is és a románok egy részének Rómával való egyesülése is (a görög-katolikus vallás elterjedése).

Boia bátran kijelenti: „A Gyulafehérvári Nemzetgyűlés nem helyettesített egy népszavazást. Nem csupán a románoknak volt joguk dönteni Erdély jövőjéről. Erdély lakosságának közel felét így nem kérdezték meg, hogy akar-e Románia határai közé kerülni.” Az *Igazságtalanság és igazság Versailles-ban* című fejezetben a szerző így fogalmaz: „Erdélyről nem lehet egyszerűen kijelenteni, hogy román tartomány. Román, magyar és német tartomány volt, melyben a románok többségben voltak, de nem sokkal többen a lakosság felénél; 53,8%-ot, míg a magyarok 31,64%-ot, a németek 10,8%-ot tettek ki. Más szóval a kisebbségek nem voltak annyira kisebbségek. Történelmi és művelődési szerepük elsődleges fontosságú. A magyarok alkották Erdély vezető erejét, míg a németek képviselték a fő gazdasági közeget. Jellemző a városi lakosság-népesség szerkezete is, már a román uralom idejében. Az 1930-as népszámláláskor a városi lakosság 31,8%-a volt magyar, 35,9%-a román, 12,7%-a német Erdélyben. A Bánságban a románok 35%-ot, a magyarok 22,6%-ot, a németek 31,3%-ot – a Körösök vidékén és Máramarosban a románok 33,1%-ot, a magyarok 43,7%-ot, a németek 3%-ot, a zsidók 16,7%-ot tettek ki.” Olyan számok ezek, amelyeket más román történész nem közöl, és mi magyarok sem igen hangoztatunk.

Még egy meghökkentő és elgondolkodtató idézet a könyvből: „Az erdélyi románok nemzeti mozgalma elsősorban nem a Romániával való egység megteremtésére, hanem a gazdaság megreformálására irányult. S aztán a teljes jogegyenlőség kivívására Magyarországon belül. Egy általuk vágyott Románia úgy, ahogy az létezett, és egy elképzelt és kívánt, egyenlő nemzetek konföderációját jelentő Habsburg-monarchia közül az erdélyi románság valószínűleg az utóbbit választotta volna. Ám nem így történt. A háború végére csak a román

változat maradt. [...] A különböző frontokról nem jelentettek súlyos nemzeti összetűzéseket. Az osztrák–magyar hadsereg frontvonala nem várt módon összefüggő maradt, ami mintegy félig-meddig jelezte a Monarchiához való hűséget. Másrészt a vereség éppen ellenkező láncreakciót váltott ki. Elindult egy lavina, minden nemzet igyekezett kinyilvánítani szuverenitását saját területe felett. A románok számára a vissza nem térő lehetőség az volt, amikor Magyarország kinyilvánította különválását Ausztriától. Bécs és Bukarest között a románok még hezitálhattak, a választás Budapest és Bukarest között már az első pillanatban megtörtént. Semmi esetre sem Budapest javára. Semmit sem használtak már a Magyarország demokratizálására, a nemzetiségekkel szembeni új magatartásra vonatkozó, utolsó pillanatban tett ígéretetek.”

Még egy pozitívumra hívjuk fel az olvasók figyelmét. Boia annyira nem magyarellenes, hogy megírja ezt is: „Egy egész magyar többségű tartományt bekebeleztek Szlovákiába. Romániával és Szerbiával is Magyarország hátrányára húzták meg a határt. Nem tudtak semmit tenni a Székelyfölddel, amely Románia szívében terült el. Egy sor város, amely az új határ szélére került: Arad, Nagyvárad, Szatmárnémeti vitathatatlanul magyar többséggel lett Románia része.” Ehhez még hozzáfűzi: „Napjainkra etnikai összetételük radikálisan

megváltozott, mindegyik román többségű lett.”

Befejezésként a *Következmények* című fejezetből idézünk egy jellegzetes passzust: „Röviden, a háború mérhetlenül szétdarabolta Európát, mind a nemzeti entitások sokszorosításával, mind pedig a különböző társadalmak által, amelyek felé törekedtek vagy nyomultak egyesek és mások: a kommunizmus, a különböző típusú fasizmusok vagy a nyugati típusú demokrácia irányába. A két háború közötti két évtized a totalitárius kísérletek dicskora volt.”

Némi pesszimizmusra utal könyvének befejező mondata. „1914 egy új korszak kezdetének *nullapontja* volt, és nem tudni, milyen irányba fog fejlődni napjainkban az egész emberiség.” Mi azonban bízunk abban a régi szentenciában, hogy *a remény hal meg utoljára*.